

نقش اشرف پهلوی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دوره پهلوی دوم

الهام ملک زاده^۱/ سمانه نجارزاده کلیشمی^۲

چکیده

طبق سیاست‌های دربار پهلوی، زنان حضوری مؤثر در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی ایفا کردند. اشرف پهلوی، از متنفذان دربار بود که در برخی فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی این دوران نقش مؤثری ایفا کرد. سؤالات اصلی پژوهش حاضر عبارت‌است از اینکه انگیزه‌ها و نقش اشرف پهلوی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دوره پهلوی دوم چه بود؟ پژوهش حاضر بر این است که اشرف پهلوی، با توجه به انزوای اجباری دوران کودکی و برون‌گرایی دوران بزرگسالی، انگیزه‌های قدرتمندی برای رسیدن به اهداف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی داشت و به‌منظور قدرت‌نمایی و یافتن وجهه اجتماعی، درصدد کسب منافع مادی از قبیل این فعالیت‌ها بود. مقاله حاضر با روش تحقیقات تاریخی و رویکرد توصیفی-تحلیلی، مبتنی بر استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسناد آرشیوی موجود در سازمان اسناد ملی ایران و مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تدوین شده است. نتیجه حاصل از این پژوهش مؤید تلاش اشرف در برون‌داد انگیزه‌های جاه‌طلبانه وی در جبران کمبودهای دوران کودکی است.

واژه‌های کلیدی: اشرف پهلوی، دوره پهلوی دوم، فعالیت اقتصادی، فعالیت اجتماعی، فعالیت سیاسی.

۱. استادباز پژوهشکده تاریخ، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

elhammalekzadeh@ihcs.ac.ir

۲. کارشناسی ارشد تاریخ ایران اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران.

s.najjarzadeh65@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۵ نوع مقاله: پژوهشی

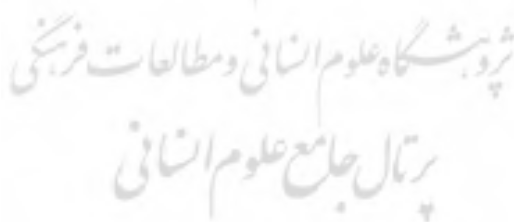
The role of Ashraf Pahlavi in the economic and social activities of the second Pahlavi period

Elham Malekzadeh¹/ Semane Najjarzadeh Kilishmi²

Abstract

According to the policies of the Pahlavi court, women played an effective role in the social, political, cultural and economic fields. Ashraf Pahlavi was one of the influencers of the court who played an effective role in some economic and social activities of this era. The main questions of the current research are what were the motivations and role of Ashraf Pahlavi in the economic and social activities of the second Pahlavi period? The current research is based on the fact that Ashraf Pahlavi, due to the forced isolation of his childhood and the extroversion of her adulthood, had strong motivations to achieve economic, political and social goals, and in order to show her power and gain social image, she tried to gain material benefits through these activities. The present article was compiled with the method of historical research and descriptive-analytical approach, based on the use of library resources and archival documents available in the National Library of Iran and Islamic Revolution Document Center. The result of this research confirms Ashraf's efforts in the output of her ambitious motives in compensating for the shortcomings of his childhood.

Keywords: Ashraf Pahlavi, second Pahlavi period, economic activity, social activity, political activity.

1. Assistant Professor of History Research Institute, Research Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran. (Author). elhammalekzadeh@ihcs.ac.ir

2. MA in History of Islamic Iran, Faculty of Literature and Humanities, Al-Zahra University (S), Tehran, Iran. s.najjarzadeh65@gmail.com

مقدمه

اشرف پهلوی، از متنفذترین شاهدخت‌های دربار پهلوی و حتی در مقایسه با شاهپوره‌های پهلوی نیز از قدرت بیشتری برخوردار بود. در حالی که در زمان حکومت پدرش نقشی در مسائل سیاسی و اجتماعی نداشت، دربار برادرش این مجال را به او داد تا نقش خود را هر روز پررنگ‌تر کند. او با حضور در فعالیت‌های اقتصادی در مدت کوتاهی به جایگاه چشمگیری از نظر اقتصادی دست یافت، تا جایی که در هنگام خروج از ایران از ثروتمندترین اعضای دربار پهلوی بود. مقاله حاضر در پی پاسخ‌گویی به این سؤال اصلی است: نقش اشرف پهلوی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی طی دوره پهلوی دوم چه بود؟

پیشینه پژوهش

در خصوص پیشینه پژوهش باید اشاره شود زندگی و کارنامه اشرف پهلوی از جمله مواردی است که از سوی محققان و نویسندگان مختلف بارها مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته‌است. در عین حال با رویکرد پژوهش حاضر، همچنان نقاط ابهام و اطلاعات کمی باقی است. چرا که بیشتر آثار متمرکز بر نقش و عملکرد سیاسی وی بوده و کمتر به فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی اشرف توجه شده‌است. در پایان‌نامه‌ای با عنوان «نقش اشرف پهلوی در دوره محمدرضا شاه پهلوی (۱۳۲۰-۱۳۵۷)» (کریمی، ۱۳۸۸)، به نقش کلی اشرف در این دوران توجه شده، ولی مطالعه مستند و عمیقی در خصوص فعالیت‌های وی ارائه نگردیده است. کتاب اشرف پهلوی (پندار، ۱۳۹۳) اثر حسین پندار نیز فعالیت‌های اشرف را در سال‌های حضورش در ایران و سپس سال‌های تبعید از زوایای مختلف مورد بررسی قرار داده است. اما این بررسی کلی است و به‌طور خاص فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی وی را شامل نمی‌شود. مقاله‌ای دیگر با عنوان «پلنگ سیاه دربار» (عبدالله ناصری چوپلو، ۱۳۸۴) نوشته شده که همچون آثار فوق، ابعاد مختلف زندگی اشرف پهلوی را طی دوران پهلوی دوم مدنظر قرار داده و به فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی وی به‌صورت محدود در خلال سایر جوانب زندگی او اشاره کرده است.

زیست‌نامه اشرف پهلوی

زهرا پهلوی، فرزند سوم رضا خان میرپنج و تاج‌الملوک آیرملو و خواهر همزاد محمدرضا پهلوی، در تاریخ چهارم آبان ۱۲۹۸ ش، در یک منزل مسکونی در خیابان حسن‌آباد متولد شد. شش‌ساله

بود که پدرش به حکومت رسید و با نام اشرف الملوک، در سعدآباد ادامه زندگی را پی گرفت. در سال ۱۳۱۶ ش، با علی قوام ازدواج کرد و از این ازدواج فرزندی به نام شهرام متولد شد. اشرف در سال ۱۳۲۰ ش، از قوام جدا شد و دو سال بعد با احمد شفیق ازدواج کرد. ثمره ایام ازدواجش با شفیق، شهریار و آزاده بود که نهایتاً در سال ۱۳۲۹ ش، نیز از احمد شفیق جدا شد و یازده سال بعد با فردی به نام مهدی بوشهری ازدواج کرد. این ازدواج نیز چند ماهی بیشتر طول نکشید. اشرف پهلوی در تاریخ ۱۷ دی ۱۳۹۴ ش، در مونت کارلو از دنیا رفت (مستند بی‌بی‌سی، مورخ ۱۶ ژانویه ۲۰۱۶).

برای بررسی عملکرد سیاستمداران و نخبگان هر جامعه و درک رفتارها و عملکردشان باید شخصیت آنها از نظر روانشناختی مورد مطالعه قرار گیرد. بهترین منبع برای شناخت شخصیت اشرف پهلوی مصاحبه‌ها و کتاب خاطرات اوست. او در یکی از مصاحبه‌های خود، دوران کودکی‌اش را چنین توصیف می‌کند: «بچه ناخواسته‌ای بودم، چون یک خواهر بزرگ‌تر داشتم و پدر و مادرم خیلی مایل بودند که پسری داشته باشند و وقتی خدا پسری به آنها داد و آگاه شدند که یک فرزند دیگری هم هست، خودبه‌خود من یک فرزند دورافتاده‌ای بودم. از مهر مادری و یا مهر فوق‌العاده پدری بهره‌ای نبردم» (مستند جنجالی اشرف پهلوی، یوتیوب).

از این گفته‌ها چنین برمی‌آید که اشرف جایگاه چندانی در خانواده نداشته یا لاقلاً از نظر او چنین بوده است. این احساس طردشدگی در کودکی، تأثیر بسزایی در بزرگسالی و رفتار وی داشته است. با تکیه بر کتاب خاطرات اشرف، سرتاسر خاطرات دوران کودکی وی مملو از گفته‌هایی است که تنهایی و واپس‌زدگی او از طرف خانواده را حکایت می‌کند. اگرچه رفیع‌زاده در خاطرات خود می‌نویسد: «رضاخان محبت بسیاری به اشرف داشت» (رفیع‌زاده، ۱۳۷۶: ۲۱۰)، اما بر اساس روایات اشرف و دیگر نزدیکان خاندان پهلوی، این موضوع احتمالاً مربوط به دوران جوانی اشرف است. درواقع اگرچه به‌خاطر هوش و توانایی‌های بالای اشرف در مقابل برادر همزادش محمدرضا پهلوی، در جوانی بیشتر مورد توجه پدرش قرار داشت، ولی به نظر می‌رسد در کودکی توجه چندانی از سوی پدر و مادر نصیب اشرف نمی‌شد. امری که تأثیر بسیاری در عملکرد آینده او نهاد و در قالب تلاش زیاد وی در مرکز توجه دیگران بودن خود را نشان می‌داد. مروری بر دوران کودکی و شیوه تربیتی دربار بیان‌گر این نکات است که تنهایی و بی‌توجهی به اشرف در دوران کودکی، عامل مهمی در برون‌گرایی و قدرت‌طلبی او طی دوران

بعدی زندگی‌اش بود (فهندژ سعدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۸). به عبارتی دقیق‌تر، سه عامل اثرگذار منفی دوران کودکی و جوانی اشرف که در رفتار و عملکرد وی طی سال‌های بعد را موجب شد عبارت بودند از: بی‌توجهی به او در کودکی، نداشتن اجازه تصمیم‌گیری در ازدواج اول (پهلوی، ۱۳۹۵: ۵۷) و مشکلات مالی و تحقیرهای دوران مصدق (متما، ش. بازیابی: ۳۸۲۹۳).

این عوامل دست‌به‌دست هم داد تا اشرف پهلوی هرچه بیشتر روحیه‌ای برون‌گرا، همراه با حرص ثروت‌اندوزی و کسب قدرت را از خود نشان دهد. ویژگی منحصری که به این شدت در خواهران دیگرش، شمس و فاطمه دیده نمی‌شد. در واقع اشرف در بزرگسالی با عقده حقارت (نظریه آلفرد آدلر) درگیر بود که عملکرد او را تحت تأثیر قرار می‌داد (سالار کیا، ۱۳۹۱: ۲۳).

اشرف ادعا می‌کرد برخی از ویژگی‌ها را از پدر و برخی را از مادرش به ارث برده است (پهلوی، ۱۳۹۵: ۳۱، ۳۳ و ۳۷)، این در حالی بود که به نظر می‌رسد تا حدود زیادی با تمام اعضای خانواده‌اش متفاوت بود. از نظر جسمی و روحی از برادر تاجدارش بسیار قوی‌تر و نسبت به خواهرهای خود رفتار بسیار مردانه‌ای داشت. پس از تبعید پدر و جدایی از همسرش، روابطش را با برادرش، محمدرضا شاه، تقویت کرد و به‌زودی در بسیاری از لایه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران نفوذ قابل توجه یافت. به‌طوری‌که یک دیپلمات آمریکایی او را قدرت‌مخفی تاج‌وتخت ایران می‌دانست (مراسان، ش. بازیابی ۴۰۶: ۱۷۰) و بسیاری از سیاستمداران داخلی و خارجی او را قدرت اصلی یا حداقل یکی از اصلی‌ترین قدرت‌های دربار ایران می‌شناختند (مراسان، ش. بازیابی ۴۰۶: ۱۷۰؛ اینکه بیهان، ۱۳۷۹: ۴۸).

با ورود فرح به دربار، نقش اشرف در عرصه سیاست نسبت به قبل کم‌رنگ شد (بهنود، ۱۳۷۴: ۴۵۳) و فعالیت‌هایش منحصر به عرصه اقتصادی گردید. البته وی همچنان ریاست کنفرانس حقوق بشر را به عهده داشت (پهلوی، ۱۳۵۳: ۱۱۴). دفتر اشرف، یکی از مهم‌ترین دفاتر شاهزادگان دربار بود. دفتر مخصوص او که به «گورستان فیل‌ها» (مجتبی‌زاده، ۱۳۸۶: ۱۱۹) معروف شده بود، همانند یک سازمان موازی با دولت و برای برنامه‌ریزی و مدیریت طرح‌های بخش عمومی دربار و درباریان مورد استفاده قرار می‌گرفت (راجی، ۱۳۹۴: ۲۳۷). بودجه این دفتر از محل بودجه کشور پرداخت می‌شد (زنان دربار پهلوی، ۱۳۸۱: ۳۵۲).

حوادث کودکی‌اش از او موجودی ساخته بود که دیده‌شدن را برایش جذاب می‌کرد و از لقب «پلنگ سیاه» که روزنامه‌نویسان فرانسوی به او داده بودند احساس خوشایندی داشت (پهلوی،

۱۳۹۵: ۱۵). اشرف ادعا می‌کرد ثروت را از طریق فروش املاک موروثی پدرش به دست آورده است (پهلوی، ۱۳۹۵: ۲۵۳). اما بخشی از ثروت وی نتیجه شرکت در فعالیت‌های تجاری مهم و سودآور و فعالیت‌های اجتماعی و ... بود. تا جایی که در تبعید اولش، به دلیل محدودیت‌هایی که از طرف دولت وقت برایش ایجاد شد، با تنگ‌دستی (به گفته خود اشرف) از ایران خارج گردید. اما در تبعید دوم، یعنی ۲۵ سال بعد، جزو ثروتمندترین ایرانی‌های خارج از کشور بود.

خرید و فروش املاک

اشرف پهلوی به واسطه املاکی که از رضاشاه به ارث برد، از ملّاکان کشور به‌شمار می‌رفت. جدای از این املاک، در سال‌های حکومت رضاشاه و محمدرضا پهلوی املاکی از طریق خرید املاک خاصه یا دریافت اراضی ملی تصاحب کرد. ضمن اینکه املاک متعددی در سراسر ایران و بعضی نقاط جهان داشت.

از اولین املاکی که به ارث از رضاشاه به دست آورده بود، می‌توان به املاکی در قلعه محمود گرگان و گواور (ملکی به طول ۲۷ کیلومتر و عرض در حدود ۴ الی ۶ در ۳۰ کیلومتری شاه‌آباد غرب) و کفرآور (در ۳۰ کیلومتری غرب گواتر به طول حدود ۳۰ و عرض ۶ کیلومتر) در کرمانشاه (زنان دربار پهلوی، ۱۳۸۱: ۴۶). در سال ۱۳۳۸ ش، عایدات اشرف از این املاک سالیانه حدود ۶۰ هزار تومان بود (زنان دربار پهلوی، ۱۳۸۱: ۴۰) که آنها را اجاره می‌داد (زنان دربار پهلوی، ۱۳۸۱: ۷۲).

مسئولیت املاک اشرف به‌دست تیمسار تیمور بختیار، رئیس ساواک، و علی‌پاشا بهرامی بود. به رغم نفوذ اشرف، املاک منافع چندانی برای مردم منطقه نداشت. اگرچه در دوره‌ای باعث ترمیم راه‌های این منطقه شد، ولی بی‌توجهی به این املاک و درنهایت اجاره‌دادن آنها به دلیل مشغله‌هایی که داشت، رونق چندانی نصیب این اراضی و املاک نکرد (بهنود، ۱۳۷۴: ۳۹۴).

نکته حائز اهمیت این بود که اشرف پهلوی به‌واسطه نفوذ خود، مبادرت به خرید املاک دولتی می‌کرد. او هشتصد هکتار از اراضی دولتی را از طریق سناتور علی رضایی و محمود پورنگ به مبلغ یک میلیون و دویست‌هزار تومان معامله کرد که با فاش‌شدن این ماجرا، زمین‌ها را از او پس گرفتند (مراسان، ش.بازیابی ۶۹۰: ۱۰). یا قریه خان‌لق فشافویه از املاک خاصه‌ای بوده که اشرف در سال ۱۳۲۰ ش، از رضاشاه خرید (مرکز اسناد ملی، ۲۳۰/۲۴۲۵: ۸۶). همچنین در

مناطق حصارک دره جنی و چراور و شیروان (پانصد پارچه ملک) (فرمانفرمائیان، ۱۳۷۳: ۵۴۰) و شهرک آریاشهر (ده هزار متر) (زنان دربار پهلوی، ۱۳۸۱: ۳۳۸) و ... مالک زمین‌های متعددی بود. کاخ‌های اشرف در مناطق مختلف ایران از جمله سعدآباد و تمیشان (ساکما، ۳۷۰/۶۸۲۸: ۳۰) قرار داشت. یکی از این کاخ‌ها در سال ۱۳۳۳ ش، برای مقرر نخست‌وزیری خریداری شد (ساکما، ۷۴۲۸۲/۲۴۰: ۷). املاکی نیز در آمریکا، اسپانیا (استادوخ، ۱۳۵۵، ۱۷/۱۰۲/۱۶۶/۵۵) و فرانسه (مراسان، شماره بازیابی ۷۶۸: ۶۲) داشت.

اشرف پهلوی در فعالیت‌های ساختمانی و شراکت با انبوه‌سازان نیز فعال بود. در قراردادهای بزرگ و سودآور سهام می‌شد و مبالغ کلانی از این راه به دست می‌آورد. از جمله می‌توان به معامله‌ای اشاره کرد که در سال ۱۳۳۸ ش، با همسر یکی از کارمندان عالی‌رتبه بلژیک انجام داد که برای چند معامله بزرگ بالای ده میلیون تومان به ایران آمده بود. اشرف در این معامله ۳۵ درصد سهام بود (زنان دربار پهلوی، ۱۳۸۱: ۳۳). ساختمان‌هایی را در منطقه کن ساخت که برای آنها حدود ۶۰۰ میلیون ریال وام از بانک عمران دریافت کرد (فردوست، ۱۳۹۵: ۲۳۳). همچنین یکی از شرکت‌های وابسته به دفتر اشرف در خزرشهر مازندران شهرکی با حدود هزار ویلا و امکاناتی همچون اسکله قایق‌رانی، رستوران و فروشگاه‌های متنوع ساخت (مراسان، ش.بازیابی ۰۰۵۹۲۰۴۱: ۴۱). اشرف مدتی قبل از انقلاب، بخش اعظمی از این املاک را فروخت و به خارج از کشور رفت.

خرید سهام شرکت‌ها و کارخانه‌ها

اشرف پهلوی به‌عنوان بانفوذترین زن دربار پهلوی، سهامدار شرکت‌ها و کارخانه‌های متعددی بود. بسیاری از این سهام‌ها معمولاً در قالب هدیه از طرف کارخانه‌داران و صاحبان شرکت‌ها به او تقدیم می‌شد. کارخانه‌داران و فعالان اقتصادی تلاش می‌کردند با اهدای بخشی از سهام واحد اقتصادی خود به اشرف پهلوی برای تسهیل سیاست‌های اقتصادی آتی خود، موقعیت مناسبی فراهم کنند (اسناد لانه جاسوسی، ۱۳۸۶: ۲۶۱؛ میلانی، ۱۳۸۲: ۳۴۶).

اسکندر دلدوم او را سهامدار هفده بانک عمده و شرکت‌های بیمه، ۲۵ کارخانه صنعتی، هشت شرکت استخراج معدن و ده‌ها کارخانه تولیدی و چندین شرکت بزرگ مقاطعه‌کاری و بسیاری از مؤسسات دیگر می‌دانست (دلدوم، ۱۳۸۰: ۸۲۵). شرکت گسترش شمال شهیاد، شرکت

سازانکو، شرکت ث. ژ. ا، شرکت سامان ایران، شرکت سود تک، شرکت پارسون، شرکت آهک چالوس، شرکت مهستان، شرکت خانه‌سازی الهیه، شرکت ساختمانی ایران نیهون (سعیدی، ۱۳۹۱: ۲۵۸) همچنین شرکت آبادانی جزایر و شرکت انرژی خورشیدی (مراسان، ش.بازیابی ۷۷۱: ۲۴) از جمله شرکت‌هایی بود که اشرف سهامدار آن بود.

برخی از این کارخانه‌ها و شرکت‌ها مستقیماً زیر نظر بنیاد اشرف پهلوی اداره می‌شدند؛ مانند شرکت سری و شرکت مهستان (مراسان، ش.بازیابی ۷۷۸۷: ۱۰۰). در بعضی دیگر مانند کارخانه سیمان فارس و خوزستان (زنان دربار پهلوی، ۱۳۸۱: ۲۸۵) که در سال ۱۳۵۲ ش، تعداد ۴۳۶ سهم از سهام این کارخانه را داشت (زنان دربار پهلوی: ۳۳۲)، شرکت تکنیساز (دلدم، ۱۳۸۰: ۳۹۱)، شرکت سهامی عام کاغذ پارس (زنان دربار پهلوی، ۱۳۸۱: ۳۳۴)، شرکت سهامی مروارید خلیج فارس (۴۵۰ سهم سی هزار ریالی) (زنان دربار پهلوی، ۱۳۸۱: ۴۴۷)، شرکت سهامی تصفیه قند و شکر اهواز (زنان دربار پهلوی، ۱۳۸۱: ۳۳۴)، شرکت آسفالت راه (مراسان، شماره بازیابی ۷۶۸: ۲۶) و همین‌طور شرکت گله (این شرکت اواخر عمر حکومت پهلوی مبلغ ۸۳۶ میلیون ریال از بانک توسعه کشاورزی وام گرفته بود) (ا. ر، بی تا: ۱۱۰؛ مکی، ۱۳۵۸: ۱۴۳) سهامدار بود.

جایگاه سیاسی اشرف در جامعه بین‌الملل باعث شد کشورهای دیگری که نیاز به کالایی داشتند از نفوذ او استفاده کنند. اشرف در سرمایه‌گذاری‌های کلان خارج از کشور، در قالب بازیابی یا سهمی از درآمدهای محصولات چوب نفت و کمیسیون خریدهای بزرگ، استفاده می‌برد (بهنود، ۱۳۷۴: ۴۵۱). از جمله این کشورها پاکستان بود که ذوالفقار علی بوتو نخست‌وزیر این کشور، از اشرف برای سفر به پاکستان، با هدف دستیابی به نفت ارزان قیمت ایران، دعوت کرد. اما این درخواست با مخالفت محمدرضا پهلوی روبه‌رو شد (علم، ۱۳۷۱: ۵۴۷). اشرف به‌واسطه پسر بزرگش، شهرام، کمیسیون‌های کلانی برای عقد قرارداد مقاطعه کاری با چند کنسرسیوم بین‌المللی فرانسوی (داسو- برگه)، پروژه نیروگاه حرارتی ساخت کمپانی (پیرامون- باوری) سوئیس و مقاطعه تأسیسات بندر چابهار به‌دست کمپانی (پیرامون- اندروت) دریافت کرد (دلدم، ۱۳۸۰: ۸۲۵).

تجارت مواد مخدر

در روایات و خاطرات بعضی از نزدیکان خاندان پهلوی، رد پای برخی از افراد این خاندان نه تنها در مصرف مواد مخدر، بلکه در تولید آن هم مشاهده می‌شود. اسکندر دلدم به نقل از پری‌سیما

می‌نویسد: «در آن زمان مجله آلمانی اشپیگل در شماره ۱۳ مارس ۱۹۷۲ م، مقاله افشاگرانه‌ای انتشار داد که نشان می‌داد دوازده هزار هکتار از اراضی کشاورزی در ایران تحت اداره خانواده پهلوی به کشت خشخاش اختصاص یافته است» (دلدم، ۱۳۸۰: ۸۲۶). اشرف و غلامرضا پهلوی در رأس افرادی بودند که بخش زیادی از زمین‌هایشان به کشت مواد مخدر اختصاص داشت. در رژیم پهلوی تشکیلاتی به نام «پژوهش‌ها در انجمن توان‌بخشی» وجود داشت که آمار و گزارش‌های معتادان و مواد مخدر در آنجا جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل می‌شد. نکته جالب این بود که رئیس آن بنیاد تحقیقاتی اشرف پهلوی بود (مراسان، ش.بازیابی ۳۹۹: ۴۱). وجود چنین افراد و تشکیلاتی موجب می‌شد منع تولید و مصرف مواد مخدر در ایران با مشکلات بسیاری روبه‌رو شود و در واقع نیروی‌های ژاندارمری ایران توانایی ایستادگی در برابر سرشاخه‌های تولیدکننده مواد را نداشتند.

در دوران پهلوی، علاوه بر رسانه‌های داخلی، رسانه‌های خارجی نیز پیگیر اطلاعات خاندان سلطنتی و در رأس آن نقش اشرف در قاچاق مواد مخدر بودند. این مسئله در کتاب‌های خاطرات نوشته‌شده در این دوران و بعد از انقلاب، در ایران یا خارج از ایران، انعکاس فوق‌العاده‌ای داشت. اگرچه او این اتهامات را رد می‌کرد (پهلوی، ۱۳۹۵: ۲۷۶)، اما بسیاری از نزدیکان دربار پهلوی، از جمله فردوست، (فردوست، ۱۳۹۵: ۲۳۷) و فریده قطبی، مادر فرح پهلوی (دیبا، ۱۳۷۹: ۲۴۷)^۱ به فعالیت اشرف در این حوزه اشاره کرده‌اند. به‌زودی خبر این شایعات در داخل و خارج از ایران پیچید، و به‌رغم تلاش دربار برای کسب وجهه شایسته در سطح جهانی، هر روز با چالش‌های بیشتری در این مورد مواجه می‌شد. این موضوع یکی از موارد اختلاف شاه با اشرف بود (زنان دربار پهلوی، ۱۳۸۱: ۳۷). در این بین حوادثی چون دستگیری قاسم همدانی (دیبا، ۱۳۷۹: ۲۵۰) و جریان فرودگاه ژنو (سوئیس) در سال ۱۳۴۱ ش، که بازتاب گسترده‌ای در روزنامه‌های جهان داشت (مراسان، ش.بازیابی ۶۳۰: ۵۳ و ۵۴) همچنین ترور نافرجام او در فرانسه در سال ۱۳۵۵ ش، (مراسان، ش.بازیابی ۳۱۸۳: ۷۵) آبروریزی بیشتری در این مورد در پی داشت (تصویر شماره ۱ و ۲).

۱. اگرچه در انتساب این کتاب به فریده دیبا (قطبی) تردیدهایی مطرح شده است اما دارای مطالب مهمی درباره‌ی تاریخ دوران پهلوی است که مورخ این دوران را از مطالعه‌ی کتاب ناگزیر می‌کند.

به جز کتاب‌ها و خاطرات این دوره، مدرک دیگری دال بر تأیید موضوع قاچاق مواد مخدر و نقش آفرینی اشرف در این مورد، وجود ندارد. در سال‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، دادستانی کل انقلاب، کمیسیونی برای جمع‌آوری اطلاعات و مدارک مربوط به موضوع قاچاق هروئین توسط اشرف پهلوی تشکیل داد، اما از اسناد مربوط به این فعالیت‌ها اثری پیدا نشد. از افسران و کارمندان بازنشسته شهربانی برای کسب اطلاعات دعوت شد، بسیاری از این درجه‌داران از مدارک و اسناد احتمالی اظهار بی‌اطلاعی کردند و صرفاً او را مصرف‌کننده می‌دانستند. از طرفی معتقد بودند هرگاه موردی از این دست و مرتبط با اعضای خاندان پهلوی در شهربانی‌ها و ژاندارمری‌ها پیش می‌آمد خیلی زود رفع و رجوع می‌شد و مدرکی هم به‌جا نمی‌ماند (مراسان، ش.بازیابی ۳۹۹: ۷، ۸۳ و ۸۴). در اسناد مربوط به نمایندگی ایران در ژنو، در مرکز آرشیو وزارت امور خارجه، هم سندی دال بر حوادث مربوط به چمدان مواد مخدر اشرف و شکایت از مجله لوموند یافت نشد.

با توجه به نفوذ اشرف در تمام ارگان‌های رسمی کشوری و لشکری، اسناد مربوط به قاچاق مواد مخدر اشرف یا کاملاً امحا شده یا با کنار گذاشتن تمام خاطرات نزدیکان دربار ایران، او صرفاً یک مصرف‌کننده مواد مخدر بود و مواد مخدر به‌دست آمده از کاخ‌های او (مراسان، ش.بازیابی ۳۹۹: ۱۲۰) و همین‌طور موادی که در سفر از او گرفته‌شد، با توجه به گستردگی مهمانی‌ها و سفرهای او به خارج از کشور برای مصرف خودش و اطرافیانش بود. با این حال آنچه مسلم است اشرف پهلوی در خرید و فروش مواد مخدر حداقل به‌صورت محدود و برای مصرف شخصی و در مهمانی‌ها دست داشت.

فعالیت در حوزه خدمات اجتماعی

یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های اشرف پهلوی در دوران حضورش در ایران، نقش آفرینی در عرصه اجتماعی بود. این فعالیت‌ها علاوه بر ایجاد وجهه مناسب از او در میان مردم، به درآمدزایی نیز منجر می‌شد.

سازمان شاهنشاهی خدمات اجتماعی

یکی از مسئولیت‌های اجتماعی اشرف پهلوی، ریاست سازمان شاهنشاهی خدمات اجتماعی (پهلوی، ۱۳۵۳: ۳۸۴) بود که در سال ۱۳۲۶ ش، به فرمان محمدرضا پهلوی به‌منظور رفع

مشکلات بهداشتی - درمانی و نابسامانی‌های ناشی از جنگ جهانی دوم، در راستای تأمین بهداشت عمومی برای درمان رایگان مردم بی‌بضاعت تأسیس شد. ذیل این سازمان فعالیت‌هایی چون: ساخت بیمارستان، مراکز درمانی و آموزشی همچون آموزشگاه پرستاری، ورود و تهیه دارو (پهلوی، بی‌تا: ۳۷۹) بود که با مؤسسات خیریه دیگر از قبیل انجمن حمایت حیوانات، انجمن مبارزه با سل و بیماری‌ها ... اقدامات مفیدی انجام دادند (حکیم الهی، ۱۳۴۶: ۳۴۱). امیر اسدالله علم، نایب رئیس این سازمان بود (شاهدی، ۱۳۷۹: ۷۵۶). مکان اصلی سازمان شاهنشاهی خدمات اجتماعی در خیابان سی تیر (قوام‌السلطنه) قرار داشت. قسمت اعظم ساختمان به امور مالی تخصیص یافته بود، زیرا حجم عملیات مالی و حسابداری به‌علت وسعت فعالیت و میزان بودجه بسیار چشمگیر و فراوان بود (مراسان، ش.بازیابی ۹۲۸۶: ۵۵). شرکت‌ها و کارخانه‌های مختلفی زیر نظر این سازمان مشغول فعالیت بودند. از جمله شرکت داروپخش که مجوز تولید داروهای مورد نیاز کشور را در دست داشت و ۷۵ درصد نیاز دارویی ایران را فراهم می‌کرد. در یکی از اسناد آمده‌است شایعه‌ای وجود دارد مبنی بر اینکه اخیراً از سوی شرکت داروپخش مبلغ چهار میلیون تومان به حساب اشرف پهلوی واریز شده‌است (اسناد لانه جاسوسی، ۱۳۸۶: ۱۷۹؛ حکیم الهی، ۱۳۴۶: ۳۴۱).

این سازمان به‌مانند دیگر سازمان‌های خیریه پهلوی، هر ساله سهمی از بودجه را به خود اختصاص می‌داد و سهم چشمگیری هم از اعانات مردمی داشت که معمولاً رقم قابل توجهی می‌شد.^۱ براساس اطلاعات موجود در اسناد، کمک این نهاد به مردم چندان قابل توجه نبود (اسناد لانه جاسوسی، ۱۳۸۶: ۲۷۷؛ بلیچی، بی‌تا: ۸۳) و تنها در زمان نخست‌وزیری محمد مصدق، در کنترل دولت قرار گرفت، اما در دولت‌های بعدی هیچ دولت و نخست‌وزیری بر این سازمان تسلط نداشت (سعیدی، ۱۳۹۱: ۲۴۹). در تاریخ سوم فروردین ۱۳۳۷ ش، کتابی با عنوان *کارنامه ده‌ساله به‌منظور معرفی اقدامات و خدمات ده‌ساله سازمان شاهنشاهی خدمات اجتماعی* چاپ شد (استادوخ، ۱۳۴۴، ۴۳، ۱۹/۳، ۲؛ ساکما، شماره بازیابی ۷۳۲۱۷/۳۱۰: ۲)، در مجله *پهلوی‌نامه* نیز اخبار مربوط به این سازمان منتشر می‌شد (ماهنامه پهلوی‌نامه، ساکما، شماره بازیابی ۹۲۸۶: ۷۸).

۱ برای مطالعه نمونه‌هایی از این کمک‌ها مراجعه شود به: (استادوخ سند ۱۳۴۴، کارتن ۴۳، پرونده ۱۹.۳، شماره ۲ و

ساکما، شماره بازیابی ۷۳۲۱۷/۳۱۰: ۲)

بنیاد اشرف پهلوی

«بنیاد اشرف پهلوی»، جایگاه دیگری برای حضور اشرف پهلوی در فعالیت‌های اجتماعی بود. این بنیاد تحت ریاست عالیہ محمدرضا پهلوی با نیابت ریاست اشرف پهلوی (ساکما، ش. بازیابی ۶۳۵۳۳/۲۹۳: ۱۱) به منظور کمک به توسعه علم و دانش، شناساندن بیشتر تمدن و فرهنگ ایران به جهانیان، تشویق و یاری پژوهشگران و علاقه‌مندان شناسایی نقش فرهنگ ایران و تمدن جهان و نیل به آرمان‌های صلح و بهره‌مندی جامعه انسانی از حقوق بشر تأسیس شد (ساکما، ش. بازیابی ۶۳۵۳۳/۲۹۳: ۱۱). بنیاد اشرف پهلوی، در کشورهای مختلف، مانند فرانسه، شعبی داشت (مپس، ۹۱۲۱: ۵) حضور اشرف پهلوی در این بنیاد، از مهم‌ترین و بزرگ‌ترین فعالیت‌های اجتماعی اشرف محسوب می‌شد.

سازمان زنان ایران

از دیگر مؤسسات اجتماعی که اشرف در آن فعالیت می‌کرد، «سازمان زنان ایران» بود. اشرف در سال ۱۳۳۸ ش، ریاست عالیہ جمعیت‌های زنان را برعهده گرفت و در ۲۹ مرداد ۱۳۴۵ ش، تصمیم گرفت فعالیت‌های زنان ایران را در سازمان واحدی متمرکز کند. به این ترتیب «سازمان زنان ایران» به وجود آمد (پهلوی، ۱۳۵۳: ۲۵۳). فریده دیبا نیابت ریاست سازمان را برعهده داشت. (پیرنیا، ۱۹۹۵: ۱۱۵). هما (روحی) سرلانی از سوی اشرف پهلوی برای اداره سازمان زنان ایران برگزیده شد (اسناد لانه جاسوسی، ۱۳۸۶: ۳۸۶) و از اعانات مردمی، در کنار بودجه رسمی، به فعالیت پرداخت. عبدالحسین هژیر نخست‌وزیر وقت، چند درصد از درآمد عوارض گمرکی کشور، همچنین چند درصد از درآمد فروش بنزین را به سازمان زنان اختصاص داد (پهلوی، ۱۳۹۵: ۱۲۸).

فعالیت‌های متنوع خیریه اشرف

اشرف عضویت «کمیسیون مبارزه با بی‌سوادی» (حکیم الهی، ۱۳۴۶: ۲۵۹) و ریاست عالی انجمن ملی ایرانی «حمایت کودکان» را برعهده داشت. (ساکما، ش. بازیابی ۲۸۵۰۸/۲۴۰: ۷) که هر کدام از این سازمان‌ها مانند دیگر سازمان‌های خیریه سهم بالایی از بودجه و اعانات مردمی داشتند. بلیت‌های بخت‌آزمایی هم ماهیانه چهار تا پنج میلیون تومان به حساب اشرف واریز می‌کردند (فردوست، ۱۳۹۵: ۲۳۳). هژیر از جمله افرادی بود که در ازای حمایت‌ها و

پشتیبانی‌های اشرف، به او کمک کرد با کسب مجوز بلیت بخت‌آزمایی ملی، بزرگ‌ترین منبع ثروت را در اختیار داشته باشد (مجتبی‌زاده، ۱۳۸۶: ۴۹). به‌رغم اینکه خرید و فروش بلیط‌های بخت‌آزمایی بر اساس قانون ممنوع بود، ولی نخست‌وزیری مجوز خرید و فروش این بلیت‌ها را برای مؤسسات تحت نظارت اشرف صادر کرد (ساکما، ش.بازیابی ۷۲۵۸۳/۳۱۰: ۳). مؤسسات و مراکز تحت امر او بلیت‌ها را در شهرداری‌ها، بانک‌ها، صرافی‌ها و بنگاه‌ها به فروش می‌رساندند (مرد امروز، ۱۳۲۱: ۲) که درآمد روزانه بالایی برای اشرف پهلوی داشت. گاهی از محل این درآمدها، به فقرا و محرومان هم کمکی می‌شد. روزنامه کیهان در سال ۱۳۴۷ ش، نوشته است: «به دستور والاحضرت شاهدخت اشرف پهلوی درآمد یک هفته بلیت بخت‌آزمایی ملی به سیل‌زدگان اختصاص یافت» (کیهان، ۱۳۴۷: ۱).

فعالیت‌های اجتماعی اشرف پهلوی دو منفعت اجتماعی و اقتصادی برای او به‌همراه داشت تا از این راه هم به ثروت خود بیفزاید و هم وجهه اجتماعی بهتری برای خود فراهم کند. اسناد این دوره، در خصوص سوءاستفاده اشرف از منابع مالی مؤسسات و سازمان‌های خیریه فاقد اطلاعات هستند، اما در خاطرات نزدیکان اشرف و همین‌طور اسناد بعد از انقلاب، از سرازیر شدن این دارایی‌ها به حساب اشرف سخن فراوان گفته‌اند (مراسان، ش.بازیابی ۲۶۹: ۲۸؛ صمیمی، ۱۳۶۸: ۵۳). این سازمان‌ها، مؤسسات و بنیادها برای خود بودجه دولتی مشخصی داشتند که به‌طور کامل در دسترس ریاست آن قرار داشت. به‌علاوه، افراد مختلف برای نزدیک شدن به اشرف، کمک‌های مالی بسیاری به این مؤسسات می‌کردند (فرهمنند و همکاران، ۱۳۸۲: ۳۱۶ و ۳۱۹). به‌جز اینها، فعالیت در عرصه اجتماعی دست او را برای دریافت بودجه و مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی بازتر می‌کرد. منابع از پرداخت پنجاه میلیون تومانی با بهره پنج درصد از صندوق خدمات‌درمانی، برای فعالیت‌های اقتصادی به اشرف حکایت دارند (نهضت آزادی ایران، ۱۳۶۲: ۱۴۲). به نسبت دریافتی‌های بالای اشرف از محل سازمان‌های اجتماعی، کمک‌های او به جامعه زیرخط فقر ایران بسیار پایین بود (اسناد لانه جاسوسی، ۱۳۸۶: ۲۷۷). در واقع اگرچه نمی‌توان رقم دقیق دریافتی اشرف از فعالیت‌های اجتماعی را احصاء کرد، اما با احتساب اعانات مردمی که شواهد آن در اسناد این دوره کم نیست، می‌توان دریافت فعالیت‌های اجتماعی، درآمدزایی بالایی برای او داشت.

خرید و فروش اتومبیل

اشرف مانند سایر افراد خانواده پهلوی، علاقه فراوانی به خرید و فروش اتومبیل داشت. در خاطراتش می‌نویسد: «چیز دیگری که بسیار مورد علاقه‌ام بود اتومبیل، خصوصاً اتومبیل‌های آمریکایی بود» (پهلوی، ۱۳۹۵: ۴۴). اتومبیل‌هایش را از شرکت‌های معتبر خارجی خریداری و مستقیم و بدون عوارض گمرکی به ایران وارد می‌کرد. اگرچه اسناد دلیل خرید را «برای احتیاجات داخلی کاخ» درج کرده‌اند، اما به دلیل تعداد بسیار زیاد آن، نمی‌توان این ادعا را باور کرد. ارائه فهرست کامل اتومبیل‌های اشرف، با توجه به تعداد زیاد آن‌ها، مشکل است. تنها صورت اتومبیل‌هایی که از اول سال ۱۳۱۹ تا آخر مرداد ۱۳۲۰ ش. (ساکما، ش.بازیابی ۱۳۸۱/۲۴۰: ۲ و ۳) به نام اشرف پهلوی به گمرک ایران وارد و با بخشودگی از حقوق و عوارض گمرکی ترخیص شده‌است، عبارت‌اند از:

اتومبیل‌های وارداتی اشرف از سال ۱۳۱۹ تا ۱۳۲۰

مرسدس بنز	۱ دستگاه
مرسدس گابریوله	۱ دستگاه
بیوک	۲ دستگاه
شورلت	۲ دستگاه
لینکن زفیر	۲ دستگاه
کرایسلر	۱ دستگاه
اندرو	۱ دستگاه

یکی از خاص‌ترین و مهم‌ترین اتومبیل‌های اشرف که برای استفاده شخصی او خریداری شد، اتومبیل رولزرویس بود (ساکما، ش.بازیابی ۲۳۰/۲۳۱۲: ۲۱). این اتومبیل نمونه منحصر به فرد اتومبیلی لوکس در دوران خودش بود که به سفارش اشرف و تنها یک نمونه تولید شد^۱ که اینک در موزه اتومبیل‌های سلطنتی کاخ سعدآباد نگهداری می‌شود.

محمد رضا شاه به خاطر افزایش درخواست‌ها برای بر خرید اتومبیل از طرف خاندان سلطنتی دستوراتی برای محدودیت سفارش اتومبیل صادر کرد. طبق این دستور، شاهزاده‌ها و شاهدخت‌ها

۱. اتومبیل رولز رویس سوپرلوکس اشرف پهلوی در کاخ سرشناس تهران، گزارش اختصاصی تی وی پلاس

نمی‌توانستند بیش از سه اتومبیل در هر سال وارد کنند (زنان دربار پهلوی، ۱۳۸۷: ۴۶) که البته این دستور تأثیر چندانی نداشت و آنها با بهانه‌های مختلف به واردات این کالا ادامه می‌دادند. مثلاً چون تعداد اتومبیل‌های وارداتی اشرف از تعداد مجاز فراتر رفته بود، پیشکار اشرف ادعا کرد اتومبیل رنجروور مدل ۷۸ با این بهانه که اتومبیل صحرایی است، در عداد اتومبیل‌های وارداتی اشرف محسوب نشد (ساکما، ش.بازیابی ۲۲۳۱۲/۲۳۰: ۶۵). واردات اتومبیل تا آخرین سال‌های حضور اشرف پهلوی در ایران ادامه داشت، اگرچه سندی درباره‌ی تجارت اتومبیل توسط اشرف یافت نشد. با این وجود، تعداد بالای اتومبیل‌های خریداری‌شده با توجه به معافیت گمرکی و مالیاتی، نشان می‌دهد این اتومبیل‌ها حتی اگر بعد از خرید و مدتی استفاده به فروش می‌رسیدند، برای شاهدخت پهلوی سودآور بودند.

قمار و تأسیس کازینو

از سرگرمی‌های مهم اشرف قمار بود. با توجه به آزاد بودن آن در جامعه ایران پیش از انقلاب، به راحتی در همه سطوح جامعه، اعم از طبقات بالای جامعه و افراد معمولی، رواج داشت. اشرف در اغلب شب‌های تابستان در رستوران دربند و زمستان‌ها در کاخ اختصاصی به قمار می‌پرداخت (دیبیا، ۱۳۷۹: ۲۶۰). او از این راه مبالغ هنگفتی به دست می‌آورد و گاهی هم مبالغی از دست می‌داد. پرداخت باخت‌های اشرف برعهده وزیر دربار، نخست‌وزیر و ... بود. بسیاری از مشکلات مالی او در تبعید سال ۱۳۳۲ ش، به دلیل انجام قمار و باخت مبالغ هنگفت بود (پهلوی، ۱۳۹۵: ۱۹۲). در بازی‌های او افرادی چون «برادر تاجدارش» و حاجبی و اسکندری (دلد، ۱۳۸۰: ۴۶۹ فردوست، ۱۳۹۵: ۲۳۶ و ۲۳۷) و برد لنکستر (بهنود، ۱۳۷۴: ۴۶۷) حضور داشتند. از دیگر فعالیت‌های پررونق اشرف پهلوی تأسیس کازینو بود. در تهران کلوپ گران‌قیمتی به نام «کی-کلاب» در خیابان دربند و انتهای خیابان ثبت کنونی ایجاد کرد که در حال حاضر به عنوان رستوران لوشاتو فعالیت می‌کند (دلد، ۱۳۸۰: ۸۲۹). حکومت پهلوی در آخرین سال‌ها برای از بین بردن آثار فساد اعضای خاندانش دست به کار شد که از جمله امیرعباس هویدا در اواخر مرداد ۱۳۵۷ ش، اقدامات خود را ابتدا از کازینویی آغاز کرد که اشرف در آن شریک بود (هویدا، ۱۳۹۳: ۱۴۸).

تجارت عتیقه

اشرف پهلوی در تجارت عتیقه و زیرخاکی نیز با همکاری پسرش شهرام فعال بود. در مروری بر روند فعالیت در این حوزه، باید خاطر نشان ساخت در اواخر سال‌های حکومت قاجاریان، یافتن عتیقه و فروش آن به اروپاییان به منبع درآمد مهمی برای ایرانیان تبدیل شد. این شغل تا میانه دوره پهلوی دوم ادامه داشت. در این دوره با دستور فرح پهلوی موزه‌هایی در ایران تأسیس و دزدی و فروش عتیقه تا حدی کنترل شد (ساکما، ش.بازیابی ۲۶۴/۲۷۱۳۶: ۵). قاچاق و فروش عتیقه منجر به خروج تعداد زیادی آثار تاریخی در هر سال از ایران می‌شد.

اشرف پهلوی در زمره یکی از نزدیک‌ترین افراد مطلع از اکتشافات باستان‌شناسی در ایران بود که از این فرصت مغتنم برای کسب ثروت استفاده کرد. وی محوطه‌های باستان‌شناسی را خریداری می‌کرد و آثار مکشوفه را برای فروش به خارج از ایران می‌فرستاد؛ مثلاً به‌محض کشف اشیای طلایی گران‌قیمت در تپه مارلیک، آن منطقه را خرید. کشفیات آن تپه، از آن پس به‌دست معامله‌گران هنری تمام دنیا رسید (اسناد لانه جاسوسی، ۱۳۸۶: ۱/۲۶۰۷؛ سعیدی، ۱۳۹۱: ۱۸۹). شهرام، پسر اشرف، در این کار تبحر زیادی داشت و بعد از اشرف از شهرت بالایی در این کار برخوردار بود (نراقی، ۱۳۷۳: ۱۲۷). شهرام با کمک شوهرخاله خود، مهرداد پهلبد (وزیر فرهنگ و هنر) که تمام حفاری‌های ایران زیر نظر وزارت‌خانه او بود، سالانه صدها میلیون تومان از اشیای عتیقه را به‌شکل قاچاق در بسته‌بندی‌های منقوش به مهر دربار شاهنشاهی، بدون هیچ‌گونه بازرسی، به خارج از کشور می‌فرستاد و در بازار اروپا، مخصوصاً فرانسه، به فروش می‌رساند (پارسونز، ۱۳۶۳: ۲۵).

نتیجه‌گیری

اشرف پهلوی از قدرتمندترین شاهزادگان دربار پهلوی بود که از این قدرت و نفوذ، برای پیشبرد اهداف سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بهره برد. کودکی اشرف در انزوا و تنهایی گذشت. اما با رسیدن به جوانی و تبعید پدر، از همسر ناخواسته خود جدا شد و به‌مرور در عرصه‌های مختلف داخلی و خارجی نفوذ کرد. از مهم‌ترین بخش‌های نقش‌آفرینی اشرف در دوران فعالیت‌های وی، حضور در عرصه اقتصادی بود. قدرت و نفوذ او باعث می‌شد سرمایه‌داران و صاحبان کارخانه‌ها، با هدف استفاده از قدرت او در پروژه‌های اقتصادی، بخشی از سهام

کارخانه‌شان را به اشرف هدیه دهند و از این طریق سیاست‌های اقتصادی خود را پیش برند. بخش بزرگی از دارایی اشرف پهلوی را املاک گسترده او تشکیل می‌داد که چون در ایران و خارج از آن دارای مشغولیات متنوعی بود، به جای تمرکز بر درآمدهای حاصل از این املاک و ایجاد امکان رفاه و آبادانی این مناطق، به اجاره افراد مختلف داد و چنان‌که باید موجب توسعه و رشد این اراضی و املاک نشد.

فعالیت‌های اجتماعی اشرف نیز در قالب تأسیس سازمان‌ها و مؤسسات خیریه تبلور یافتند که به ایفای نقش اجتماعی مؤثری توسط او منجر شد. ضمن اینکه در ذیل همین فعالیت‌های اجتماعی، از طریق دسترسی به بودجه و اعانات مردمی مراکز خدماتی و فروش بلیت‌های بخت‌آزمایی، منابع مالی مهمی را در اختیار اشرف قرار داد. در واقع درآمدهای اقتصادی او در عرصه‌های مختلف، متفاوت بود. در برخی از فعالیت‌ها حضور پررنگ‌تری داشت و به درآمدهای بیشتری هم منجر می‌شد؛ مانند فعالیت در حوزه سهام شرکت‌ها و کارخانه‌ها و همین‌طور خرید و فروش ملک. اما در برخی فعالیت‌ها، نقش کم‌رنگ‌تری داشت؛ مثل خرید و فروش اتومبیل. نفوذ گسترده و همه‌جانبه اشرف پهلوی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی بسیار چشم‌گیر بود تا جایی که موقعیت مالی اشرف جوان در کاخ سعدآباد با اشرف میانسال در تبعید تفاوت بسیاری داشت.

کتابنامه

الف) اسناد

مرکز اسناد انقلاب اسلامی (مراسان)، شماره بازیابی: ۴۰۶؛ ص ۱۷۰؛ ۷۶۸؛ ص ۲۶؛ ۷۷۱؛ ص ۲۴؛ ۷۷۸۷؛ ص ۱۰۰؛ ۷۶۸؛ ص ۲۶؛ ۶۹۰؛ ص ۱۰؛ ۷۶۸؛ ص ۶۲؛ ۰۰۵۹۲۰۴۱؛ ص ۴۱؛ ۶۳۰؛ ص ۵۳ و ۵۴؛ ۳۱۸۳؛ ص ۷۵؛ ۳۱۸۵؛ ص ۲۱؛ ۳۱۴۴؛ ص ۱۳ و ۱۴؛ ۳۹۹؛ ص ۷، ۸۳ و ۸۴؛ ۳۹۹؛ ص ۱۲۰؛ ۹۲۸۶؛ ص ۵۵؛ ۲۶۹؛ ص ۲۸.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما): ۲۳۰/۲۴۲۵؛ ۲۳۰/۶۸۲۸؛ ۳۰؛ ۳۳۲۱۷/۳۱۰؛ ۲؛ ۶۳۵۳۳/۲۹۳؛ ۱۱؛ ۲۸۵۰۸/۲۴۰؛ ۷؛ ۷۲۵۸۳/۳۱۰؛ ۳؛ ۱۱۳۸۱/۲۴۰؛ ۲ و ۳؛ ۲۲۳۱۲/۲۳۰؛ ۲۱؛ ۲۲۳۱۲/۲۳۰؛ ۶۵؛ ۲۷۱۳۶/۲۶۴؛ ۵.

اداره اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه (استادوخ)، شماره بازیابی: ۱۳۵۵، ۱۶۶/۱۰۲/۱۷/۱۳۴۴، ۴۳، ۱۹/۳، ۲.

مؤسسه تاریخ معاصر ایران (متما)، شماره بازیابی: ۳۸۲۹۳.

مؤسسه پژوهش‌های سیاسی (مپس)، شماره بازیابی: ۹۱۲۱: ص ۵.

آذری شهرضایی، رضا، اسنادی از عملکرد خاندان پهلوی، تهران: وزارت امور خارجه، ۱۳۸۱.

اسناد لانه جاسوسی آمریکا، دانشجویان مسلمان پیرو خط امام، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۶.

زنان دربار به روایت اسناد ساواک (اشرف پهلوی)، تهران: مرکز مطالعات وزارت امور خارجه، ۱۳۸۱.

زنان دربار به روایت اسناد ساواک (شمس پهلوی)، تهران: مرکز مطالعات وزارت امور خارجه، ۱۳۸۱.

ب) کتاب

آ. ر، حمید، (بی‌تا)، مفاسد و جنایات خاندان پهلوی، بی‌جا: بی‌نا.

بلیچی، آلبرتو، زندگی و عیاشی‌های اشرف «ام افساد»، ترجمه م الهام، بی‌جا: بهروز، بی‌تا. بهنود، مسعود، این سه زن، تهران: علم، ۱۳۷۴.

بیهان، اینکه، پهلوی استوری، ترجمه احمد مرعشی، تهران: بشیر علم و ادب، ۱۳۷۹.

پارسونز، آنتونی، غرور و سقوط، ترجمه حسن پاشا شریفی، تهران: راه نو، ۱۳۶۳.

پندار، حسین، اشرف پهلوی، تهران: آذرین مهر ۱۳۹۳.

پهلوی، اشرف، خاطرات اشرف پهلوی، تهران: به آفرین، ۱۳۹۵.

سخنان والا حضرت اشرف پهلوی، تهران: مرکز انتشارات و روابط عمومی، ۱۳۵۳.

پهلوی، محمدرضا، پاسخ به تاریخ، بی‌جا: بی‌نا، بی‌تا.

پهلوی، محمدرضا، مأموریت برای وطن، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، بی‌تا.

پیرنیا، منصوره، سالار زنان ایران، واشنگتن: بی‌نا، ۱۹۹۵.

حکیم الهی، نصرت‌اله، عصر پهلوی و تحولات ایران، تهران: علمی، ۱۳۴۶.

دلدم، اسکندر، من و فرح، تهران: نوش آفرین، ۱۳۸۰.

دیبا، فریده، دخترم فرح، تهران: به آفرین، ۱۳۷۹.

راجی، پرویز، خدمتگزاران تخت طاووس، ترجمه ح. ا. مهران، تهران: بی‌نا، ۱۳۹۴.

نقش اشرف پهلوی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دوره پهلوی دوم..... ۳۰۷

- رفیع‌زاده، منصور، **خاطرات منصور رفیع‌زاده**، ترجمه اصغر گرشاسبی، تهران: اهل قلم، ۱۳۷۶.
- سعیدی، حسن، **زن ازدها زندگینامه اشرف پهلوی**، تهران: مروارید، ۱۳۹۱.
- شاهدی، مظفر، **مردی برای تمام فصول اسد الله علم و سلطنت محمدرضا پهلوی**، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۷۹.
- صمیمی، مینو، **پشت پرده تخت طاووس**، ترجمه حسین ترابیان، تهران: اطلاعات، ۱۳۶۸.
- علم، اسدالله، **گفتگوهای من با شاه**، تهران: طرح نو، ۱۳۷۱.
- فردوست، حسین، **ظهور و سقوط سلطنت پهلوی**، ترجمه عبدالله شهبازی، تهران: اطلاعات، ۱۳۹۵.
- فرهمنند، جلال؛ جدیدی، مختار، **پهلوی‌ها**، ج ۱ تا ۳، تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ۱۳۸۲.
- فرهنگ شعارهای انقلاب اسلامی**، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰.
- فرمانفرمائی، منوچهر، **از تهران تا کاراکاس: نفت و سیاست در ایران**، تهران: تاریخ ایران، ۱۳۷۳.
- مجتبی‌زاده، کاظم، **فساد در رژیم پهلوی دوم**، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۶.
- مکی، حسین، **تاریخ بیست‌ساله ایران**، ج ۴، تهران: ناشر، ۱۳۶۱.
- تبه کاری‌های اداری غارتگران ثروت‌های ملی و طبیعی را بشناسیم**، دیکتاتور ۲۵ ساله و فاجعه نظام اداری ایران، بی‌جا: کورش، ۱۳۵۸.
- میلانی، عباس، **معمای هویدا**، تهران: دختران، ۱۳۸۲.
- نراقی، احسان، **از کاخ شاه تا زندان اوین**، ترجمه سعید آذری، تهران: رسا، ۱۳۷۳.
- نهضت آزادی ایران**، صفحاتی از تاریخ معاصر ایران، اسناد نهضت آزادی ایران ۱۳۵۴-۱۳۵۷ ش، ج ۹، تهران: نهضت آزادی، ۱۳۶۲.
- هویدا، فریدون، **سقوط شاه**، ترجمه ح. ا. مهران، تهران: اطلاعات، ۱۳۹۳.

ج) مقاله

- سالار کیا، مؤده، «**نظری آدلر در داستان فریدون و فرزندانش**»، رشد آموزش زبان و ادب فارسی، ش ۲، زمستان ۱۳۹۱، صص ۲۲ - ۲۵.

۳۰۸ نشریه علمی تحقیقات اسنادی انقلاب اسلامی، سال چهارم، شماره ۷، بهار و تابستان ۱۴۰۱

فهندژ سعدی، معصومه؛ کاوه پیش‌قدم، کاظم، «تأثیر دیدگاه‌های فمینیسم بر عملکرد زنان در دوران پهلوی دوم با تأکید بر عملکرد اشرف پهلوی در فاصله سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷»، پژوهش‌نامه تاریخ سیاست و رسانه، س ۲، ش ۱، بهار ۱۳۹۸، صص ۴۵-۵۵.

ناصری چوبلو، عبدالله، پلنگ سیاه دربار، زمانه، س ۴، ش ۴، زمستان ۱۳۸۴، صص ۳۰ تا ۳۴.

د) روزنامه

پهلوی‌نامه، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، شماره بازیابی ۹۲۸۶.

روزنامه کیهان، ۱۰ بهمن ۱۳۴۷، ش ۷۶۵۷.

روزنامه کیهان، ۷ آبان ۱۳۲۱، س ۱، ش ۵.

ه) منابع تصویری

اتومبیل رولز رویس سوپر لوکس اشرف پهلوی در کاخ سرشناس تهران»، گزارش تی وی پلاس.

مستند جنجالی اشرف همزاد شاه، یوتیوب.

مستند بی‌بی‌سی، ۱۶ ژانویه ۲۰۱۶.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تصویر شماره ۱. مراسم، شماره بازیابی ۳۱۸۵، ص ۲۱، (ترجمه متن: سه‌شنبه پیش اتومبیل رولزرویس دومین خواهر شاه ایران، پرنسس اشرف پهلوی، در طول رودخانه ریوریای فرانسه به وسیله دو مرد مسلح، با چهره پوشیده، مورد حمله تروریستی قرار گرفت. ندیمه‌ی او در این حادثه به‌وسیله یک تپانچه‌ی نمره اتوماتیک، کشته و و راننده‌اش زخمی شد)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فصلنامه علمی و پژوهشی
تحقیقات اسنادی انقلاب اسلامی

شماره: ۳۱۰
تاریخ: ۵۲/۹/۸
پهلو/مخلف

از: سیمین
پ: ۲۳۳
پژ: تلفنگرام شده است

وباره: مجله ساگ شماره ۷ ماه ۷ سال ۱۳۹۳

مجله ساگ که در نیویورک چاپ میشود و از مجلات نسبتاً مشهور آمریکا است و در سرتاسر آمریکا توزیع میگردد. مقاله‌ای تحت عنوان "ثروتندترین و مشهورترین مردی که قاچاق مواد مخدره میکند" در ۷ صفحه درج گردید است تاریخ توزیع و انتشار مجله ۵۲/۹/۱۰ میباشد و مضمون ماه ۷ سال ۱۳۹۳ است. خلاصه مقاله عبارت از:

"۱۴ تن تریاک قاچاق در مرز افغانستان گرفته میشود ولی گزارشی به مقامات بین‌المللی نشده و کلیه مواد مخدره که از قاچاقچیان گرفته میشود به کاخ سعدآباد محل اقامت والا حضرت شاهدخت اشرف پهلوی برده میشود و بعد توسط معظم له بفروش میرسد. هر دو بهیلت امرای به نرخ ارزانی خریداری میشود که مواد مخدره را حاصل کند هر چند پزیدت نیکون اظهار کرده که کمک آمریکا به کشورهای شرقی که سران آن قاچاق مواد مخدره میکنند - قطع خواهد شد با وجود اینکه اسم دربار سلطنت والا حضرت اشرف در لیست سها میباشند معین اقدامی صورت نگرفته است. مواد مخدره توسط دیپلماتهای ایران و قایل سلطنت به دنیا حمل میشود در حالیکه اگر یک مرد - هادی در ایران و وکیل تریاک داشته باشد تریاک را میگرد. والا حضرت اشرف و قایل سلطنت نه اینکه در کنار قاچاق هستند بلکه خودشان نیز معتاد میباشند بواسطه اینکه وزارت امور خارجه ما احتیاج به نفت ایران دارد لذا روی مسئله مواد مخدره سکوت کرد است.

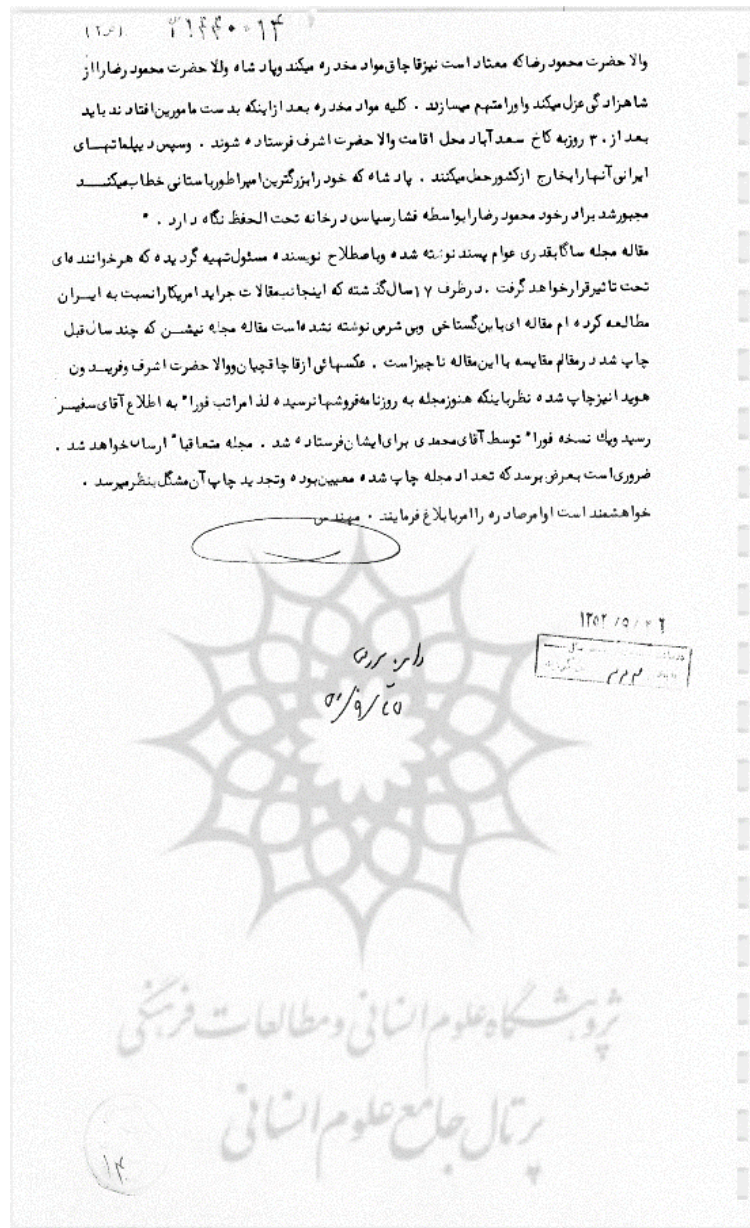
پدر پهلوی بزرگ پادشاه ایران تریاک بود اند و در تجارت تریاک دست داشته و از این راه به قدرت رسید مانند والا حضرت اشرف خود میگفته ارشدیت به پادشاه ایران در رضا شاه اغلب به دوستان نزدیک خود میگفته که والا حضرت اشرف میبایست پسر باشد. بعد قدرت را از پادشاه گرفت و بعد کودتای ۲۸ مرداد توسط سها صورت گرفت. تمام کمک های آمریکا توسط ثروتندان زدیده شده و بانک های سوویس رفتند است. کمک آمریکا به میلیون لایره ایران بود که اکثر آن رفته است.

داستانی مشروح درباره والا حضرت اشرف در روزنامه واد مخدره درج شده
داستانی درباره امیر هوشنگ دلو و حسن قریشی مشروحاً درج گردیده.
داستانی درباره تحت تعقیب قرار دادن روزنامه لوموند توسط والا حضرت اشرف چاپ شده.

۱۳۳۱/۱۱/۲۷

۱۳

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تصویر شماره ۲. گزارش ساواک درباره چاپ مقاله‌ای در مجله ساگا از قاچاق مواد مخدر توسط

اشرف پهلوی (مراسن، شماره بازیابی ۳۱۴۴، ۱۳، ۱۴)

۰۰۲۱۹۰۹۳

ضمیمه شماره ۴ صورت انجمن

- ۱- بموجب صورتجلسه‌های مورخ ۵۸/۲/۱۰ و ۵۸/۲/۱۶ و ۵۸/۴/۱۱ جمعا تعداد خود ستگاه انجمن با آقای کریم گلادری تعیین و بنیاد مستضعفان تسویل شده است.
- ۲- راجع بیکه ستگاه انجمن بنام ۳۵۰- اس- ال- سی انجمن یک بنام اشرف که در اختیار آقای دکتر ابرق و مهدی مدیروا بنیاد اشرف بوده طی شماره ۱۰۰/۳۰۲۲ مورخ ۵۸/۶/۲۷ شرح لازم به بنیاد مستضعفان نوشته شد.
- ۳- راجع با تسویل های موجود در گنج اشرف در اسما آباد و اموال موجود در گنج مزبور که در اختیار کمیته مرکزی تهران می باشد شرح لازم طی شماره ۱۰۰/۳۵۶۱ مورخ ۱۳۵۸/۶/۲۱ به بنیاد مستضعفان نوشته شد است.
- ۴- راجع بیکه ستگاه انجمن بهگان استیشن شماره ۱۷۷۱ تهران ۲۴ تعلق به شرکت کنت صنعت گاه که از ملو منزل آقای محمدرضا کرمان را نند و شرکت مزبور بمرکت برده شد شرح لازم طی شماره ۱۰۰/۲۴۰۲۵ مورخ ۱۳۵۸/۶/۲۷ با اداره آقا هی نوشته شده و تا کنون بافت نگردیده است.
- ۵- مدارک موجود با تسویل ای تعلق به بنیاد اشرف و عهد معا والیها ای شماره ۱۰۰/۳۴۲ مورخ ۵۸/۷/۹ به بنیاد مستضعفان ارسال گره به است.
- ۶- بیکه ستگاه انجمن بنام ۲۳- آزری انجمنها ای اشرف با اجازه سؤلمین وقت برای مرصه اداری بنیاد سرگسی با بلاک در نظر گرفته شده.
- ۷- بیکه ستگاه جیب استیشن شماره ۵۶۸۶ تهران در تعلق به بنیاد سابق اشرف مرابرسه ضمیمه در اختیار کمیته منطقه یک شیراز است.
- ۸- طی شماره ۱۰۰/۳۵۱۷ مورخ ۵۸/۶/۶ با اداره راهگانی و راهدگی ضمن نامه شد شماره ۱۰۰/۳۵۱۶ مورخ ۵۸/۶/۶ بکمیته مرکزی و لیل شماره ۱۰۰/۳۵۱۵ مورخ ۵۸/۶/۶ به سرورستی سماء راستان نوشته شده است بضمیمه می باشد انجمن های تعلق با اشرف و وابستگان نزد بگسی آنها را در کیف و بسازبان طی خدمات اجتناب تسویل نمهند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۰۰۲۲۹۰۹۴

ضمیمه صورت‌شماره بیست و یکم

- ۱- کاخ شخصی در سعدآباد که با گنجه اشیا و آن در اختیار کمیته مرکزی همبران است.
- ۲- کاخ همشان که تحت حفاظت شرکت آب‌دانی جزایر است با ۳۱ هکتار زمینی ملی شده که جز آن می‌باشد و جمعا " تریب ۷۰ هکتار
- ۳- خانه واقع در خیابان باغداد مشعب از خیابان فرشته همبران مساحت ۲۲۰۹/۷۰ متر مربع بنام اشرف
- ۴- باغچه واقع در این مساحت ۷۹۶۰ متر مربع بنام اشرف
- ۵- مساحت ۹۲۰۰ متر مربع زمین میلاک ۵۸۶ نفری ۲۶۷۲ اصل و واقع در دره قتلان (خیابان میرداماد) بنام شرکت گد و بسته با اشرف
- ۶- سند قطعه زمین جمعا " مساحت ۱۰۵۰۱۲/۲۵ متر مربع به پلاکهای ۱۲ و ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ فرسنگی ۲۳۱ اصل و واقع در باغ سنگ گلان بنام اشرف
- ۷- یک باب خانه واقع در خیابان دامغان میلاک ۳۳۴۹ اصل و مشعب از خیابان سپهر تری
- ۸- دو قطعه زمین واقع در سرحد همسایر پلاکهای ۲۹۲ و ۲۹۱ نفری از ۳۴۸ اصل و بخش ۷ همبران که نطس زمین ۹۲ طری اعلام شده و از زمین پلاک ۲۹۱ نیز مساحت ۲۲۴/۸۰۰ متر آن مساحتی اعلام و ۸۸۵۰ متر آن با کسب شده و بنام شهرا رشیدی فرزند اشرف است .
- ۹- خانه پلاک ۲۷۱ نفری از ۸۷۲ نفری از سنگ ۷ اصل و واقع در جاده نازک همبران مساحت ۶۰۰ متر مربع که از طرف اشرف طبق سند شماره ۱۵۹۹۵ مورخ ۱۳۵۵/۱۲/۲۵ دفترخانه شماره ۱۵۲ همبران با آقای پرویز راجی انتقال داده شده
- ۱۰- نیمی هکتار زمین که از طریق در اسلام آباد (شاه‌آباد تریب سابق) دارای پلاکهای ۲۵۱ و ۲۵۲ و ۲۵۳ نفری از ۷۸۱ اصل بنام اشرف که در اختیار کمیته عمل می‌باشد .
- (سوابق و اسناد ملکیت املاک ردیف ۴ - ۳ - ۲ - ۱ طی شماره ۱۰۰/۲۴۱۴ مورخ ۵۸/۷/۵ و اسناد ملکیت زمین ردیف ۸ طی شماره ۱۰۰/۶۲۰ مورخ ۵۸/۶/۲۵)
- بنیاد مستضعفان ارسال گردیده است و همکاری جریان امر نیز توضیح داده شده (

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

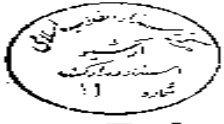

۱۳۹۹ - ۹۹ - ۹۹

فصلنامه صورت شماره ۷ در آردان سپرده کتابخانه

ردیف	شرح	مبلغ	تاریخ	محل
۱	کتابخانه سپرده مطبوعه و غیر مطبوعه	۸۰۰۰۰۰	۱۳۹۹/۰۹/۰۱	مرکز
۲	کتابخانه سپرده مطبوعه و غیر مطبوعه	۸۰۰۰۰۰	۱۳۹۹/۰۹/۰۱	مرکز
۳	کتابخانه سپرده مطبوعه و غیر مطبوعه	۸۰۰۰۰۰	۱۳۹۹/۰۹/۰۱	مرکز
۴	کتابخانه سپرده مطبوعه و غیر مطبوعه	۸۰۰۰۰۰	۱۳۹۹/۰۹/۰۱	مرکز
۵	کتابخانه سپرده مطبوعه و غیر مطبوعه	۸۰۰۰۰۰	۱۳۹۹/۰۹/۰۱	مرکز
۶	کتابخانه سپرده مطبوعه و غیر مطبوعه	۸۰۰۰۰۰	۱۳۹۹/۰۹/۰۱	مرکز
۷	کتابخانه سپرده مطبوعه و غیر مطبوعه	۸۰۰۰۰۰	۱۳۹۹/۰۹/۰۱	مرکز
۸	کتابخانه سپرده مطبوعه و غیر مطبوعه	۸۰۰۰۰۰	۱۳۹۹/۰۹/۰۱	مرکز
جمع		۵۰۰۰۰۰۰		مرکز
۹	کتابخانه سپرده مطبوعه و غیر مطبوعه	۷۷۲۹۰		مرکز
۱۰	کتابخانه سپرده مطبوعه و غیر مطبوعه	۱۰۵۹۵۳		مرکز
جمع کل		۵۰۰۰۰۰۰		مرکز

توضیح: ۱- آردان سپرده چاپ و تکثیر و فعالیت در طی شماره ۱۳۹۹/۰۹/۰۱ به بعد مستحقان ارسال کردید ما است
 ۲- پیش سپرده ردیف ۱۱ در خود بانک مرزبان ۱۳۹۹/۰۹/۰۱ طی شماره ۱۳۹۹/۰۹/۰۱
 ۳- در مراکز خاصی که پیرو آن محصل آمده است تاکنون ضمیمه نگردید و علت آنرا طلب آن با خود صرف کردیم
 ۴- حال آنکه شرح سپرده منوط به بخواند اعتراف است که مستقل و دارای شخصیت حقوقی است و طلب از آنرا صرف
 پیروز خود داری از استرداد آن نیست

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 تصویر شماره ۴. مراسم، شماره بازیابی ۱۸:۷۷۱
 پربال جامع علوم انسانی

